

DE DYNAMISCHE KUST

Onder 'de kust' verstaan we zee, strand en duinen. Het overgangsgebied waar land, lucht en water samenkomen of in elkaar overgaan, spreekt tot de verbeelding. De overgangen van zoet naar zout, van droog naar nat, van warm naar koud zorgen voor een rijk milieu, een wereld van overvloed.

Waar zich op het strand de afwisseling van eb en vloed afspeelt, is de dynamische grens het best beleefbaar. Het strand tussen de vloedlijn en de laagwaterlijn is een bijzonder stukje kust dat geen land en geen zee is. Het is een overgangszone waar de grond kan verschijnen of verdwijnen. De kust is altijd in beweging, voortdurend in verandering. Voor de wandelaar heeft het ook een groot voordeel opgeleverd. Want door de onbestemdheid van het grensgebied is het Nederlandse strand altijd openbaar terrein geweest en gebleven: 432 kilometer onbegrensd wandelpad.

→ **BEDREIGING** De aantrekkingskracht van het strand en een plezierig verblijf aan zee zijn voor de moderne, 21e-eeuwse mens heel gewoon. Maar dit 'verlangen naar de kust' bestaat nog niet zo lang. Pas in de tweede helft van de 18e eeuw kreeg het kustlandschap een positieve betekenis en vanaf de 19e eeuw kwam het in de (bad) mode. Voor die tijd was er vooral angst voor en afkeer van zee, strand en duinen. De vele pogingen om in de duinen

landbouw te bedrijven mislukten jammerlijk. Bovendien was de kust lange tijd het domein van de vissersdorpen. Tot de 18e eeuw beschouwde men de duinen als woeste grond waar alleen jagers en stroppers iets te zoeken hadden. De razende zee werd gezien als bedreiging en bestraffingsmiddel, in staat om mensen in de golven te verzwelgen. Men associeerde de zee met zondvloed, monsters en rampen. Wrakstukken van schepen lagen her en der verspreid op het strand als teken van mensenleed. Schipbreuk en zeerampen waren destijds aan de orde van de dag. De kust en haar bewoners werden eeuwenlang geregeerd door de angst voor overstromingen. Lange tijd was de kuststrook een onbestemd grensgebied tussen land en zee.

→ **VERLANGEN** Gelukkig kregen de Hollanders de zee(kust) uiteindelijk onder controle. En in de 18e eeuw kregen kustbewoners en reizigers voor het eerst oog voor de schoonheid van deze landstrook. In diezelfde periode kwam voor het eerst

de therapeutische werking van de zee in zwang: het koude zeewater zou goed zijn voor de gezondheid. Zeewater werd zelfs gedronken, want het 'doodde wurmen, verdroogde zweren en hielp tegen jicht, verstopping en algeheel verval.' Artsen schreven een behandeling voor om aan de kust aan te sterken en nieuwe energie op te doen. De mode van het baden in zee kwam feitelijk voort uit deze therapeutische praktijk. Later werd aan de zeelucht een heilzame werking toegekend. De eerste badplaatsen in Nederland waren Domburg, Scheveningen en Bergen. Met de komst van de eerste kusttoeristen nam ook de interesse voor de arbeidzame kustbevolking toe. Kustvissers en strandarbeiders werden begin 19e eeuw

zowel in de literatuur als in de schilderkunst veelvuldig geportretteerd.

→ **NIEUWE BEDREIGING** Ook het klimaat is dynamisch: het wordt warmer, ijskappen op de Noordpool smelten, de zeespiegel stijgt. Uit onderzoek blijkt dat de zeespiegel bij elke graad temperatuurstijging 2,3 meter zal stijgen. Men verwacht dat de temperatuur op aarde met vier graden stijgt, als er niets wordt ondernomen tegen de klimaatsverandering. We zullen de dijken opnieuw moeten ophogen en de duinenrij flink versterken. Een andere bedreiging voor zee en strand is de vervuiling. Scheepvaart, industrie en consumenten zijn de belangrijkste bronnen van deze vervuiling. Jaarlijks dumpen we met z'n allen ongeveer twintig miljoen kilo afval in de Noordzee. Vooral plastic afval dat niet afbreekbaar is vormt een groot probleem.

→ **DYNAMISCH KUSTBEHEER** De inzichten over kustbeheer veranderen voortdurend. Met de klimaatverandering in ons achterhoofd is dynamisch kustbeheer het nieuwe toverwoord: de zee en de wind moeten de ruimte krijgen. Op deze wijze verplaatsen zand, zout en slib zich vanzelf naar het achterland en groeien de duinen mee met de stijgende zeespiegel. Sinds de jaren '90 van de vorige eeuw helpen we de natuur een handje door zand-suppleties uit te voeren. Met zand uit zee wordt de kust opgehoogd waardoor de veiligheid van het achterland (voorlopig) gewaarborgd is.

Badhuisje

Jacob Pronk uit Scheveningen zag wel iets in de nieuwe trend van zeebaden en bouwde in 1818 in de Scheveningse duinen een badhuisje: een houten gebouwtje met vier badkamers. Een waterkar met paard bracht het zeewater naar het badhuisje waar het verwarmd werd voor de badgast. Pronk had ook twee badkoetsen, waarmee hij badgasten de branding inreed. Daarna konden ze aan de achterkant van de zee instappen.

© KADASTER GEO

Hoek van Holland Haven, metrostation - Hoek van Holland, 's-Gravenduin

01 De LAW-handwijzer aan westzijde van het metro-/bus-station Hoek van Holland Haven is ook het beginpunt van LAW 5-1 Nederlands Kustpad Zeeland en Zuid-Holland, GR 5 Hoek van Holland-Nice en van LAW 6 Grote Rivierpad. Loop in westelijke richting en steek de Harwichweg over, volg 'Eigen weg Rijkswaterstaat', parallel aan de Stationsweg. Na 400 m linksaf, Cruquiusweg en na 90 m rechtsaf, Koningin Emmaboulevard. Na 600 m rechtdoor 'Eigen weg', langs radarpost, naar Noorderhoofd. Deze circa 1 km volgen, daarna rechtsaf, strand op. Eerste strandopgang met paviljoens passer en 500 m daarna, bij kp59 rechtsaf het duin op (in het seizoen is kp59 ongeveer halverwege de rij met strandhuisjes). Ga rechtdoor en negeer zijpaden. Bij P-26009 rechtdoor, verhard pad (als dat onder water staat iets naar rechts smalle duinpaadjes in dezelfde richting volgen tot op houten vlonder). Aan het eind trap omhoog naar verkeersweg. Bij P-26008 oversteken en smal klinkerpad volgen. Dit komt na 300 m uit op een straatweg (Kleinzand), hier linksaf. Kleinzand wordt Schelpweg; 50 m verder, bij Y-13054-3, linksaf, voetpad langs fietspad 02.

02 Bij Y-13054-3 rechtsaf, Schelpweg, wordt Kleinzand. Na 250 m rechtsaf trapje omhoog en smal klinkerpad volgen. U komt na 300 m uit op een verkeersweg (Strandboulevard). Deze oversteken en bij P-26008 trap afdalen tot verhard pad. Dit pad aflopen (als het onder water staat over houten vlonder ernaast lopen en aan het eind links langs paal met rode kop). Aan het eind, bij P-26009, trap omhoog naar een onverhard duinpad. Ga rechtdoor, u passeert P-26010 en komt bij kp59 op het strand. Hier linksaf en ruim 1 km over strand naar het Noorderhoofd lopen. Linksaf over de pier langs de Nieuwe Waterweg richting Hoek van Holland. Na 1 km passeert u de Semafoor, een sein- en radarpost, en komt daar uit op de Koningin Emmaboulevard. Deze rechtdoor volgen. Na 600 m, het eind van de weg, linksaf (Cruquiusweg) en na 90 m rechtsaf de Havenweg in. Meteen rechts aanhouden, de 'Eigen weg' volgen. Loop langs de haven, na 400 m bereikt u bus- en metrostation Hoek van Holland Haven 01. De LAW-handwijzer is ook het beginpunt van LAW 5-1 Nederlands Kustpad Zeeland en Zuid-Holland, LAW 6 Grote Rivierpad en GR 5 Hoek van Holland - Nice.

Rotterdam aan Zee

Helemaal in de punt van Zuid-Holland ligt het dorp Hoek van Holland, dat zijn ontstaan te danken heeft aan de aanleg van de Nieuwe Waterweg in 1872. Ingenieur Caland opperde het idee om het duingebied bij 's-Gravensande te doorgraven en Rotterdam zo een nieuwe open verbinding met de zee te geven. In 1866 werd de eerste schop in de grond gestoken en in 1872 voer het eerste schip via de Nieuwe Waterweg het zeegeat uit. Vele grondwerkers werden bij Hoek van Holland in kampen gehuisvest.

Het Hoge Licht

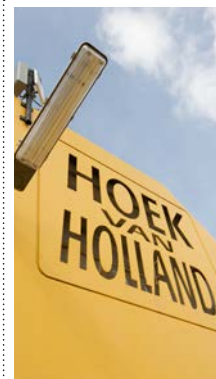
In de gietijzeren vuurtoren 'Het Hoge Licht' is het Kustverlichtingsmuseum gevestigd, informatie via www.hoekvanholland.nl.

Hoek van Holland, 's-Gravenduyn - 's-Gravenzande

- 02 Na 60 m rechtsaf, weg oversteken, langs Y-13054-1 en de parkeerplaats in de volle lengte oversteken. (*Halverwege kunt u de Zeetoren beklimmen voor een mooi uitzicht.*) Aan het eind linksaf, door een sluishekje, asfaltvoetpad op. Na 150 m fietspad oversteken, en 50 m verder, bij wegwijzer 'Slag Stuifkenszand', schuin links aanhouden, voetpad. Na circa 1 km, aan het einde van het voetpad, rechtsaf, betonpad naast fietspad. Na 80 m fietspad oversteken. Trap aflopen en aan het einde linksaf, tegelvoetpad naast fietspad. Na 400 m schuin links, fietspad omhoog. Dit fietspad over de dijk 1 km volgen tot bij Y-17467 .
- 03 Bij Y-17467 rechtsaf, fietspad over de slaperdijk. Na circa 1 km beneden bij een driesprong rechtdoor. Na 400 m rechtsaf, trap op. Fietspad oversteken, betonpad naast fietspad op. Na 80 m linksaf, schelpenvoetpad naast fietspad. Na circa 1 km, bij wegwijzer 'Slag Stuifkenszand', rechtdoor fietspad oversteken. Na 15 m schuin links aanhouden, asfaltvoetpad richting toren. Na het passeren van een sluishekje rechtsaf. U komt uit op een parkeerterrein. Loop dit helemaal af tot Y-13054-1. Schelpweg oversteken en linksaf. Na 60 m, bij Y-13054-3 , rechtsaf.

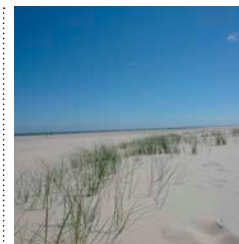

© KADASTER GEO

's-Gravenzande - Monster

Ga bij Y-17467 linksaf en via Slag Beukel het duin op. Op het strand rechtsaf en langs het strand naar Ter Heijde. 100 m vóór paal 111,5 rechtsaf het duin op (betonplatenpad). Fietspad oversteken en via trap naar beneden. Ga linksaf, Evertsenstraat. Deze straat uitlopen en daarna rechtdoor een duinpad met trap omhoog, De Lijnbaan. Bij de volgende strandopgang heeft u mooi uitzicht over de Zandmotor. Ga hier rechtsaf het duin af over tegelpad; dan trap af, langs een parkeerterrein tot de fietswegwijzer op kruispunt Slaperdijk/Molenslag .

Bij de fietswegwijzer op kruispunt Slaperdijk/Molenslag rechtsaf, richting strand. Na trap rechtdoor over tegelpad tot strandtoegang. Vanaf dit punt heeft u een uitzicht over de Zandmotor. Op duintop linksaf, breed fietspad. 50 m na bocht naar links rechtsaf, een tegelvoetpad met trap (De Lijnbaan). Deze uitlopen en rechtdoor, Evertsenstraat. Aan het einde rechtsaf, trap op naar het strand. Op het strand linksaf. Na circa 2,7 km, bij SOS post 's-Gravenzande, Slag Beukel, linksaf het strand verlaten. Boven op het duin de linkse asfaltweg aanhouden. Na 300 m komt u bij Y-17467 .

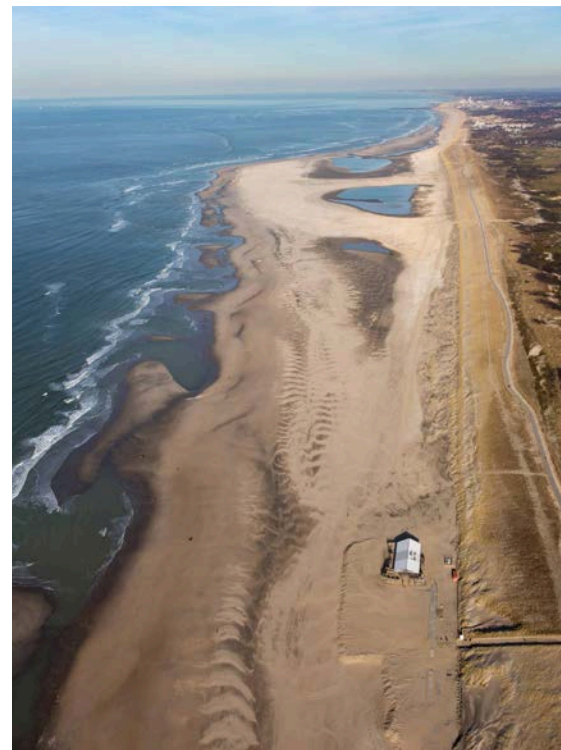

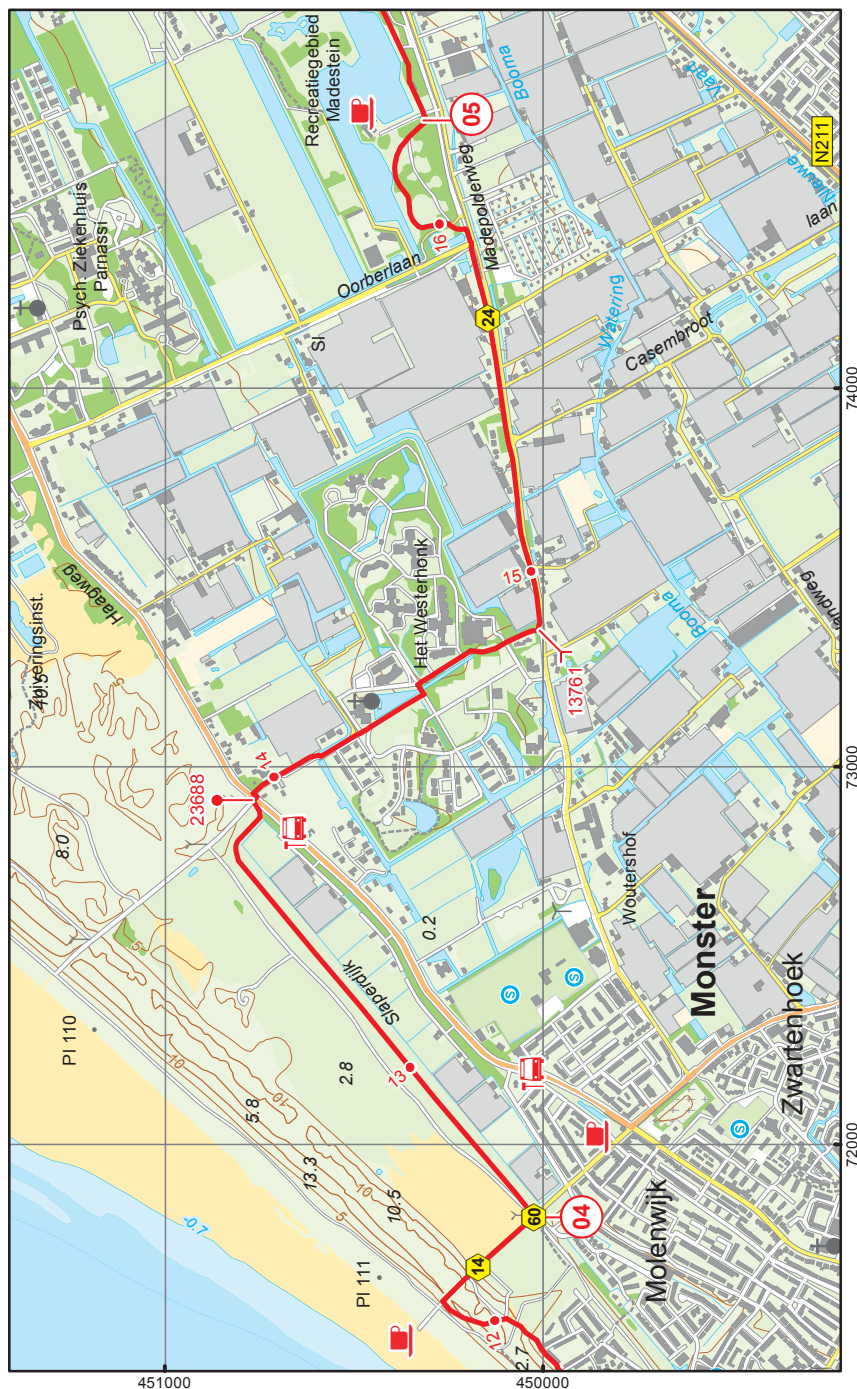
De Zandmotor

Is een innovatieve manier van kustbescherming en kust onderhoud. De natuur helpt ons in de bescherming tegen de zee. Voor de kust tussen Ter Heijde en Kijkduin ligt een schiereiland van 128 hectare, even groot als 256 voetbalvelden of de helft van het eiland Rottumeroog. Door wind, golven en stroming verspreidt het zand zich de komende twintig jaar langs de kust tussen Hoek van Holland en

Scheveningen. Het vormt daar nieuw strand en duin, dat Nederland tegen zeespiegelstijging beschermt en extra ruimte voor natuur en recreatie biedt. We bouwen met de natuur. Tussen maart 2011 en oktober 2011 legden Rijkswaterstaat en de provincie Zuid Holland het schiereiland in de vorm van een haak aan. Het schiereiland steekt één kilometer ver in zee en is aan het strand twee kilometer breed. Sleephopperzuigers zogen het zand tien kilometer ver uit de kust op en brachten het vervolgens naar de juiste plek. Naast het schiereiland liggen nog twee onderwatersuppleties. De werkzaamheden aan de Zandmotor zijn afgerond in november 2011. Nu kan de natuur aan de slag om de kust te versterken.

(Voor meer informatie www.dezandmotor.nl)

© KADASTER GEO

Monster - Madestein

Bij de fietswegwijzer 04 linksaf en 20 m verder rechtsaf een hek door tot onverhard pad op de kruin van de Slaperdijk. Aan het eind van de dijk, vlak voor hek, rechtsaf omlaag en na 100 m linksaf een hek door. Rechtsaf langs slagboom tot P-23688. Haagweg oversteken en rechtdoor over een betegeld fietspad rechts van een asfaltweg lopen. Santhorsthof kruisen. Waar de weg een bocht maakt gaat u rechtdoor. U bent nu op het terrein van 'Het Westerhonk'. Weg rechtdoor volgen, Vijverweg. Bij brug linksaf en na brug direct rechtsaf, Vijverweg. Op kruising met Parklaan rechtdoor tot verkeersweg (Madeweg). Hier linksaf, fietspad. Doorlopen (800 m) tot de Oorberlaan. Oversteken en na 40 m linksaf, voetpad. Na 50 m kruist u een klinkerruiterpad en komt direct daarna uit op een asfaltpad. Linksaf, volg dit asfaltpad 350 m tot een kruising (links van u ligt restaurant Madestein) 05.

05 Verder over asfaltpad langs toiletgebouwtje. Houd na 100 m rechts aan en volg het asfaltpad 250 m, pad naar rechts negeren, tot een scherpe bocht naar links. Hier rechtsaf, voetpad. Dit komt na 50 m uit op fietspad naast verkeersweg (Madepolderweg); hier rechtsaf, Oorberlaan oversteken. Rechtdoor en na 800 m rechtsaf, Vijverweg, terrein van 'Het Westerhonk', woongebied Polanen. Op kruispunt rechtdoor, Vijverweg. Na 200 m linksaf brug over. Direct rechtsaf, Vijverweg. Waar de weg een bocht naar rechts maakt, rechtdoor betegeld fietspad op, dat even verder parallel loopt aan een asfaltweg. Santhorsthof kruisen. Aan het eind Haagweg oversteken. Bij P-23688 rechtdoor langs slagboom en na 20 m linksaf hek door. Direct rechtsaf en na 100 m op de kruin van de Slaperdijk linksaf. Aan het eind hek door en linksaf. Doorlopen tot de fietswegwijzer op kruispunt Slaperdijk/ Molenslag 04.

Recreatiegebied Madestein

Recreatiegebied Madestein werd in 1969 aangelegd in 2 polders ten zuidwesten van Den Haag: de Oostmadepolder en de voormalige Zwarte polder. Langs de Lozerlaan werd het gebied ingericht met een wijk- en buurtfunctie. In het meer zuidwestelijk gelegen deel kwamen recreatievoorzieningen. Inmiddels is Madestein uitgegroeid tot een groengebied waar altijd wat te doen is.

Ter Heijde

Van visserij is in Ter Heijde al lang geen sprake meer. Het dorp heeft echter nog wel de charme van een vissersdorp, al drukt het strandtoerisme nu zijn stempel. Het dorpje kreeg vooral bekendheid door de zeeslag van 1653, die Tromp, de With, Evertsen en De Ruyter hier voor de kust met de Engelsen leverden. Het monument ter nagedachtenis aan deze zeeslag ligt aan de route.

Madestein - Ockenburgh

05 Steek weg over en volg gravelpad 600 m, ongeveer parallel aan plas. Ruiterspad kruisen en direct linksaf voetpad parallel aan Madepolderweg. Brug over en linksaf. Volg gras langs de oever met haakse bocht naar rechts tot toiletgebouw. Hier linksaf en na 50 m, voor bank, rechtsaf, ruiterspad kruisen en voetpad volgen tot asfaltpad. Rechtsaf en na 20 m linksaf, twee grasvelden in de lengte oversteken. Aan eind 'uitgang' links in de hoek. Neem het voetpad dat een ruiterspad kruist en uitkomt op klinkerweg (Oostmadeweg). Rechtsaf, doorlopen tot Madesteinweg. Rechtsaf, graspad. Na 30 m linksaf weg oversteken en asfaltpad op. Voor brug links af, asfaltpad, direct weer linksaf, voetpad. Bij beeldhouwwerk rechts aanhouden. Na 300 m, bij kruising, recht door tot asfaltweg bij witte brug. Weg over en brug aan linkerkant over. Linksaf voetpad in. Na 15 m rechtsaf, asfalt-voetpad. Loop bijna halve cirkel linksom (Vlindertuin Madestein) en ga 15 m voor eind, bij twee bankjes, rechtsaf, asfaltpad. Na 20 m linksaf, gravelpad. Volg pad tot tegelpad. Loop langs verkeersweg (Lozerlaan). Tweede houten brug links over, volg gravelvoetpad tussen kinderboerderij en brede sloot. Na brug met witte leuningen linksaf. Bij ingang Heempark Pluk! rechtdoor voetpad volgen. In flauwe bocht naar links, brug oversteken. 50 m verder, bij driesprong rechtsaf, naar voorrangsweg (Monsterseweg) 06.

06 Monsterseweg oversteken, voetpad rechtdoor. Na 35 m op driesprong linksaf. Brug over en gravelvoetpad rechts van asfaltpad volgen. Bij ingang Heempark Pluk! rechtdoor pad volgen. Einde rechtsaf over brug met witte leuningen en pad langs water op; rechts is een kinderboerderij. Aan eind links brug over en rechtsaf tegelpad langs verkeersweg (Lozerlaan). 15 m na betonnen brug schuin gravelvoetpad op. Splitsing rechtdoor en eerste pad rechtsaf, asfaltvoetpad. Na 20 m linksaf, in bijna halve cirkel rechtsom over asfaltvoetpad met bankjes (Vlindertuin Madestein). Einde linksaf en na 15 m rechtsaf witte brug over. Schuin naar links halfverhard voetpad op. Op kruising met gravelpad rechtdoor. Na 300 m, bij beeldhouwwerk, eerst links- dan rechtsaf, daarna op veelsprong eerste pad rechts. Doorlopen tot verkeersweg (Madesteinweg). Steek over en rechtsaf, graspad. Na 30 m linksaf, Oostmadeweg in. Na 150 m, na huisnr 3, linksaf voetpad in. Kruis ruiterspad en kom uit op grasveld. Dit en een tweede, in de lengte over tot asfaltfietspad. Rechtsaf, en na 15 m linksaf voetpad in; kruis ruiterspad, komt uit op grasveld. Linksaf, na 60 m bij toiletgebouw rechtsaf. Loop over het gras langs oever van de plas. Na haakse bocht naar links komt u uit op een weg (Madepolderweg). Rechtsaf, brug over en voetpad volgen tot kruising. Rechtsaf, voetpad dat ongeveer parallel loopt aan de plas. Na 600 m asfaltweg oversteken 05.

Heempark Pluk!

In 1977 is het Heempark H.J. Bos aangelegd. Het ontstond uit het idee om de van oudsher in Zuid-Holland voorkomende landschappen bijeen te brengen. Madestein bleek hiervoor een geschikte plaats, omdat er van nature al drie verschillende grondsoorten aanwezig zijn: zand, veen en klei.

Ockenburgh

Dicht bij Kijkduin liet de dichter en arts Jacob Westerbaen rond 1650 Ockenburgh aanleggen. De oorspronkelijke klassieke inrichting van de buitenplaats deed denken aan Sorghvliet, (Catshuis) en Clingendael. Van die aanleg met zijn druivenkassen en rozenperken is weinig meer over. Alleen de kaarsrechte oprijlaan vanaf de Monsterseweg herinnert nog aan het grondplan van 1650. De oprijlaan loopt naar het witte landhuis.